

The Impact of Human Rights on the Criminal Policy of the International Transfer of Sentenced Persons

Hossein Erfanimoghadam¹ Mohammad Ashouri*²

1. Ph.D. Student in Criminal law and Criminology, Faculty of Law, Islamic Azad University , Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

Email: erfanimoghadam@yahoo.com

2. Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: m-ashouri@srbiau.ac.ir

S.D.I.L.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/JCLC.2021.299317.1550

Received:

7 September 2021

Accepted:

14 November 2021

Published:

19 February 2022

ABSTRACT

The dynamic and curious nature of human beings to deepen and develop social relations and the help of new technologies as well as limiting the undisputed field of sovereignty within geographical borders has created a great revolution in the international community on a human-centered base. The development of the realm of law has moved in the same direction, and the international transfer of convicts, as one of the important examples of judicial cooperation in the field of international criminal law, has indicated to the same transformational view.

Today, the transfer of convicts is conducted based on principles and rules that are influenced by human rights' standards and regulations, the violation of which by international activists leads to their

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

accountability and responsibility. Accordingly, the international transfer of convicts has not been deprived of this current issue of human rights development, and even because of the importance of freedom and rights of individual in this regard, it is rapidly adapting to the new conditions created in the international community. Therefore, the investigation of the interrelationships between human rights and the international transfer of convicts, as well as explaining the examples of human rights in the implementation of the transfer in an analytical-descriptive manner, will remind the depth of human rights impact on government penal policy in the international transfer of convicts.

Keywords: Transfer of Convicts, Commitments of Governments, Human Dignity of Convicts, Human Rights.

Excerpted from the dissertation entitled “The Impact of Human Rights Development on International Judicial Cooperation” Islamic Azad University, Tehran Branch Center - Faculty of Law.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions:

Mohammad Ashouri: Conceptualization, Methodology, Formal analysis, Resources, Data Curation, Supervision, Writing - Review & Editing

Hossein Erfanimoghadam: Conceptualization, Methodology, Formal analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Project administration, Writing - Review & Editing.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Erfanimoghadam, Hossein and Mohammad Ashouri “The Impact of Human Rights on the Criminal Policy of the International Transfer of Sentenced Persons” *Journal of Criminal Law and Criminology* 9, no. 18 (February 19, 2022): 327-354.

E x t e n d e d   A b s t r a c t

Today, enforcement of the international transfer of sentenced persons order are relying on principles and rules affected by human rights law and regulations. The rights which its violation has provoked reaction from the international community and is rapidly adapting to the contemporary conditions of the international community. The procedure for concluding and enforcement of the documents and agreements also emphasizes the gradual and rooted movement of human rights rules in the enforcement of the international transfer of sentenced prisoners, although international and domestic laws and regulations still need some judicial reform.

The treatment of prisoners with respect for their rights and dignity is a precondition of enforcement the international transfer of sentenced persons, in case of inhuman and degrading treatment and punishment would overshadowing the subject of such international judicial cooperation. The human rights approach in international instruments and transfer agreements is concluding respect for inherent dignity in the transfer of sentenced persons' literacy. However, the first priority is its adaptation with human rights law and regulations.

Increasing human relations leads to the development of governments' interactions and inevitably extension of cooperation field which one of its aspects gain international judicial cooperation, especially sentenced prisoners in the country of the resident or citizenship of prisoners that has increased significantly in recent years.

The commitment of governments to protect and ensure the rights of individuals as one of their most fundamental duties, which is also emphasized in human rights instruments, cannot in common be a preface to human rights violations by justifying the observance of international criminal order.

Therefore, wherever the issue of international transfer of sentenced persons and its enforcement is on the agenda of governments, compliance with human rights standards should be considered, and on the other hand, because the transfer of persons refers to custodial sentences, so in dealing with this type of punishment, human rights standards and fundamental freedoms and compliance with these laws are given more attention.

The recent century developments in the international community tendency to the human right have eaqually affected the rules and regulations of the transfer of sentenced persons, in such a manner that first the inherent dignity and rights of the sentenced persons and afterward the transfer

process are considered.

What is important is humanism in the principles of international law; in our discussion, the attention to the rights of individuals in the enforcement of the international transfer of sentenced persons which is expanding significantly. The penetration of human rights literature in this field is much more prominent than other parts of international judicial cooperation, given that we are talking about the continuation of the negative punishment of freedom in the transfer.

In the process of international transfer of sentenced persons, the most critical issue is the human rights training for stakeholders in countries to maintain human rights standards in the time of transferring foreign national prisoners. Therefore, Governments are not allowed to transfer a foreign national sentenced persons on condition that his or her human rights and dignity are violated or even more likely to be violated, even if they are obligated to cooperate.

However, the rules and regulations of the international transfer of sentenced persons should be enforced in such a way that respect for the human rights and dignity of the prisoner is preserved. The issue of international judicial cooperation should be overshadowed by human rights if the punishment is inhuman and disproportionate, or there is possibility of humiliation and torture or any threat of violation.

In addition Court judgment shows that they increasingly paying attention to the realization of human rights in accepting and enforcing judgments. These relations seem to be important in application in the transnational criminal procedure, which is one of the recent issues of criminal law, and its necessity has been emphasized by the European Union.

The recent approach of human rights towards the international treaties and agreements on the transfer of sentenced persons is that human rights issues, whether explicitly or implicitly expanding gradually but surely penetrating the transfer of prisoners' field and any agreement between countries is not a permission to enforce any judgment. Therefore, meanwhile emphasizing judicial reform, its compliance with human rights standards and regulations and the protection of the prisoner inherent dignity remain merely a priority.

تأثیر حقوق بشر بر سیاست کیفری انتقال بین‌المللی محکومان

حسین عرفانی مقدم^۱ محمد آشوری^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

Email: erfanimoghadam@yahoo.com

۲. استاد، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

Email: m-ashouri@srbiau.ac.ir: نویسنده مسؤل*

چکیده:

امروزه اجرای امر انتقال بین‌المللی محکومان مبتنی بر اصول و قواعدی انجام می‌شود که متأثر از موازین و مقررات حقوق بشر است. حقوقی که نقض آن واکنش جامعه بین‌المللی را به دنبال داشته و به سرعت با شرایط نوین جامعه جهانی در حال تطبیق است. روند انعقاد و اجرای اسناد و موافقت‌نامه‌ها هم مؤکد حرکت بطئی و ریشه‌دار قواعد حقوق بشر در امر اجرای انتقال بین‌المللی محکومان است که البته قوانین و مقررات بین‌المللی و داخلی کشورها همچنان نیازمند برخی اصلاحات قضایی می‌باشد.

در عرصه اجرای قوانین و مقررات انتقال بین‌المللی محکومان، حفظ احترام به حقوق و کرامت زندانی شرط انجام است، در صورتی که مجازات صادره برای او غیرانسانی و تحقیرآمیز باشد و یا احتمال هرگونه تهدید نقض حقوق محکوم پس از انتقال وجود داشته باشد، موضوع این نوع از همکاری‌های قضایی بین‌المللی تحت‌الشعاع حقوق بشر قرار می‌گیرد.

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/IJLC.2021.299317.1550

تاریخ دریافت:

۱۶ شهریور ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۲۳ آبان ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۳۰ بهمن ۱۴۰۰

رویکرد حقوق بشر در اسناد و توافقات بین‌المللی انتقال، گنجانیدن حفظ کرامت انسانی در ادبیات انتقال محکومان است، لذا اولویت اول، تطبیق آن با موازین و مقررات حقوق بشر است. بنابراین بررسی مناسبات متقابل میان حقوق بشر و انتقال محکومان و همچنین تبیین مصادیق حقوق بشری در اجرای انتقال به صورت تحلیلی - توصیفی از عمق تأثیر حقوق بشر بر سیاست کیفری دولت‌ها در انتقال بین‌المللی محکومان سخن خواهد گفت.

کلیدواژه‌ها:

انتقال محکومان، تعهدات دولت‌ها، کرامت انسانی محکوم، حقوق بشر.

بر گرفته از پایان‌نامه با عنوان «تأثیر توسعه حقوق بشر بر همکاری‌های قضایی بین‌المللی» دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز - دانشکده حقوق

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

محمد آشوری: مفهوم‌سازی، نظارت، تحلیل، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، روش‌شناسی حسین عرفانی مقدم: مفهوم‌سازی، مدیریت پروژه، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، روش‌شناسی.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

عرفانی مقدم، حسین و محمد آشوری «تأثیر حقوق بشر بر سیاست کیفری انتقال بین‌المللی محکومان». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۹، ش. ۱۸ (۳۰ بهمن، ۱۴۰۰): ۳۲۷-۳۵۴.

مقدمه

هنوز از نگاه واقعی جامعه بین‌المللی به مقوله حقوق بشر یک قرن نمی‌گذرد، اما سرعت اثرگذاری آن در دهه‌های اخیر در حوزه‌های مختلف حقوق بین‌الملل غیر قابل انکار است تا جایی که دولت‌ها در همه زمینه‌ها مکلف به حمایت و تضمین حقوق افراد هستند و این امر در اسناد حقوق بشری نیز مورد تأکید قرار گرفته است.^۱ از سوی دیگر، افزایش ارتباطات انسانی، منجر به گسترش تعاملات میان دولت‌ها و به ناچار توسعه زمینه‌های همکاری آنها با یکدیگر شده که یکی از وجوه آن همکاری‌های قضایی بین‌المللی و به‌ویژه انتقال محکومان به کشور محل تابعیت یا سکونت زندانی می‌باشد که سال‌های اخیر از رشد قابل توجهی برخوردار بوده است.

تا چند دهه گذشته هیچ حاکمیتی اجرای احکام جزایی صادر شده در خارج از قلمرو خود را به‌ویژه علیه اتباع خود نمی‌پذیرفت، اما موافقت دولت‌ها با شناسایی احکام کیفری خارجی، مقدمه سازگار اجرای انتقال بین‌المللی محکومان را رقم زد.

در این مجال پرسش این است که آیا روند توسعه حقوق بشر در جامعه جهانی، تأثیری بر سیاست کیفری دولت‌ها در زمینه انتقال بین‌المللی محکومان داشته است؟ بدیهی است وقتی از حفظ ارزش و کرامت افراد جامعه بشری و اجرای عدالت کیفری سخن می‌گوییم با هر اقدامی تحت عنوان اجرای امر انتقال محکومان، در قالب همکاری‌های میان دو کشور، نمی‌توان حقوق ذاتی و کرامت انسانی افراد را به مسلخ برد.

بنابراین تعهد دولت‌ها به حمایت و تضمین حقوق افراد به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین تکالیف آنان که اسناد حقوق بشری هم به این امر تأکید دارند، با توجیه حفظ و رعایت نظم کیفری بین‌المللی نمی‌تواند مقدمه‌ای برای نقض حقوق انسان‌ها باشد. پس هر جا که موضوع انتقال بین‌المللی محکومان و اجرای آن در دستور کار دولت‌ها است، انطباق با موازین حقوق بشری باید لحاظ شده و از سویی چون انتقال محکومان ناظر به مجرمانی است که به مجازات سالب آزادی محکوم شده‌اند، لذا در برخورد با این نوع مجازات، موازین حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین و انطباق با قوانین مذکور بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد.

در این مقاله پس از بیان مفاهیم اصلی به رابطه میان تعهدات دولت‌ها در معاهدات انتقال بین‌المللی محکومان و تعهدات حقوق بشری آنان پرداخته و درنهایت این تعاملات را در اهم مصادیق آن مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

۱. بند ۱ ماده ۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بیان می‌دارد: دولت‌های طرف این میثاق متعهد می‌شوند که حقوق شناخته شده در این میثاق را درباره کلیه افراد مقیم در قلمرو تابع حاکمیتشان بدون هیچ‌گونه تمایزی از قبیل نژاد - رنگ - جنس - زبان - مذهب - عقیده سیاسی یا عقیده دیگر - اصل و منشأ ملی یا اجتماعی - ثروت - نسب یا سایر وضعیت‌ها محترم شمرده و تضمین بکنند.

۱- مروری بر مفاهیم کلی

۱-۱- انتقال بین‌المللی محکومان

تسهیل سفر به اقصی نقاط جهان برای هر یک از افراد انسانی در کنار مزیت‌های متصور می‌تواند با افزایش ارتکاب جرم توسط اتباع کشورها در خارج از مرزهای سرزمینی کشورشان همراه شود. انتقال بین‌المللی محکومان، اقدامی انسان‌دوستانه و یکی از ابزارهای همکاری‌های قضایی بین‌المللی است که با هدف اجرای دقیق عدالت کیفری و تسهیل در اصلاح و بازتوانی اجتماعی به فرد زندانی این امکان را می‌دهد که در صورت وجود شرایط و رضایت وی ادامه محکومیت خود را در کشور متبوع یا محل اقامتش که با فرهنگ و زبان آنجا آشنا بوده و امکان ملاقات با اعضای خانواده و بستگانش برای او فراهم است، سپری کند.

در معاهدات انتقال بین‌المللی محکومان با مفهیمی چند، از جمله «دولت محکوم‌کننده یا انتقال‌دهنده» که همان حاکمیتی است که فرد محکوم در قلمرو صلاحیتی آن مرتکب جرم شده است یا «دولت اجراکننده یا تحویل‌گیرنده» که همان کشوری است که فرد «به آن قلمرو دلبستگی واقعی»^۲ دارد خواه این علاقه بر اساس رابطه تابعیت باشد یا به دلیل اقامت طولانی و ارتباطات خانوادگی و اجتماعی منجر به ایجاد چنین دلبستگی شده باشد^۳ بیشتر آشنا خواهیم شد.

۱-۲- اعتبار، شناسایی و اجرای احکام کیفری خارجی

در بیان مفهوم دقیق شناسایی حکم و اجرای احکام خارجی باید گفت: منظور از شناسایی حکم آن است که مراجع قضایی یک کشور مندرجات و مفاد احکام صادره در خارج از قلمرو حاکمیت خود را بدون آنکه اجرا نمایند صرفاً مورد قبول و پذیرش قرار دهند؛ اما مراد از اجرای حکم آن است که مندرجات و مفاد حکم خارجی در قلمرو حاکمیت یک کشور اجرا شود. در واقع شناسایی مفاد و مندرجات یک حکم مقدمه اجرای آن است.^۴ نکته بسیار مهم اینکه یکی از بنیان‌های اصلی شکل‌گیری چنین قاعده‌ای اصل منع محاکمه مجدد است که ریشه در ادبیات و مفاهیم حقوق بشری دارد که مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

آن‌گاه که حاکمیت کشورها در عرصه بین‌المللی از اقتدار و یکپارچگی داخلی برخوردار بود، امکان ورود و مداخله دیگر حاکمیت‌ها در امور حکمرانی آن کشور به‌طور کلی مسدود و به‌تبع آن موضوع اجرای احکام کیفری خارجی تقریباً غیرممکن بود، اما توسعه همکاری‌های قضایی بین‌المللی ضمن تقویت ملاحظات حقوق بشری و تحت‌الشعاع قرار دادن «بنیان حاکمیت محور»، تحولی در امکان

2. Genuine Ties

3. Michael Plachta, "Human Rights Aspects of The Prisoner Transfer In a Comparative Perspective", *Louisiana a Law Review* 53(1993), 1045.

۴. امیر الهیان، مجتبی الهیان، محمد ابراهیم الهیان، شناسایی احکام کیفری خارجی و اجرای آن در نظام حقوق اسلام و قوانین موضوعه ایران، مجله فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه تهران، (۱۳۹۷)، ۳۰.

شناسایی و اجرای احکام کیفری خارجی در عرصه بین‌المللی ایجاد نموده است. «با انتقال محکوم به کشور اجراکننده یا تحویل‌گیرنده، این کشور اجرای حکم را بر عهده گرفته و برای این کار می‌تواند به دو طریق عمل نماید. نخست اینکه رأساً یا پس از تنفیذ حکم توسط یکی از دادگاه‌های ملی، اجرای همان مجازات صادر شده را ادامه دهد. با این حال، چنانچه مجازات مقرر توسط دادگاه کشور صادرکننده حکم از نظر درجه یا مدت با مجازات پیش‌بینی شده در قوانین کشور اجرا کننده حکم سازگار نباشد، این کشور می‌تواند با حکم دادگاه خود، مجازات مزبور را با مجازات وضع شده در قوانین خود برای همان عمل منطبق نماید. دوم اینکه کشور اجرا کننده حکم ابتدا به وسیله دادگاه ملی خویش، مجازات مقرر در حکم را به مجازات دیگری که در قوانین خود برای همان جرم پیش‌بینی نموده، تبدیل و سپس اجرا نماید، بدون اینکه مجاز به تبدیل کیفر سالب آزادی مقرر به جزای نقدی باشد.»^۵

آنچه مسلم است، امروزه اعتبار، شناسایی و اجرای احکام کیفری خارجی از گستره وسیعی برخوردار است و در همین راستا تصویب اسنادی همچون کنوانسیون اروپایی اعتبار بین‌المللی احکام کیفری^۶ نیز موجب شده تا بحث شناسایی و اعتبار احکام کیفری خارجی از چند دهه پیش در بسیاری از کشورها مورد موافقت و پذیرش قرار گیرد.^۷ ضمن اینکه رعایت موازین حقوق بشر در این مرحله نیز که خود از بنیان و ضابطه‌ای به نام نظم عمومی^۸ نشأت گرفته، نیازمند پژوهشی مفصل و جداگانه است.

۱-۳- حقوق بشر و حقوق بنیادین بشر

حقوق بشر را برخی حقوق طبیعی و مسلم هر فرد از خانواده بشری دانسته‌اند که انسان در هر مکان با هر نژاد، زبان، جنس یا دین از این حقوق برخوردار است و صرفاً انسان از آن جهت که انسان است از آن بهره‌مند است.^۹ در این میان برخی از این قواعد و مقررات، به صورت خاص مورد حمایت جامعه بشری است و به‌عنوان معیارها و اصول مسلمی که انحراف از آنها جایز نیست از سوی جامعه بین‌المللی شناخته شده و تحت عنوان قواعد آمره^{۱۰} حقوق بین‌الملل شناخته می‌شوند که رعایت نکردن این قواعد و اصول برای کلیه دولت‌ها، صرف‌نظر از اینکه به پیمان‌ها و اعلامیه‌هایی که این

۵. علی خالقی، «انتقال محکومان: تحولی بزرگ در شناسایی اعتبار احکام کیفری خارجی در ایران»، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران* ۱۳۸۳/۶۴، ۲۳.

6. European Convention on the International Validity of Criminal Judgment (1971)

7. M.cherif.Bassiounie, *International Criminal Law: Multilateral And Bilateral Enforcement Mechanisms* (Leidn: Brill, 2008), 512.

۸. رضا مقصدی، «تأثیر قواعد حقوق بشر بر حقوق بین‌الملل خصوصی در پرتو آرای دادگاه اروپایی حقوق بشر»، *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی* ۱۳۹۴/۴۹، ۱۴۹.

۹. علی اسداله زاده، «نقد مفهوم «جهان‌شمولی حقوق بشر» با تکیه بر اعلامیه جهانی حقوق بشر»، *اندیشه‌های حقوق عمومی* ۱۳۹۶/۲، ۹.

10. Jus Cogens

قواعد در آنها مورد تأکید قرار گرفته‌اند، پیوسته و یا نپیوسته‌اند، مسؤولیت‌زا می‌باشد. هرچند تمامی مفاد اعلامیه جهانی حقوق بشر و معاهدات حقوق بشری در زمره این قواعد به شمار نمی‌آیند.^{۱۱} عده‌ای معتقدند قواعد حقوق بین‌الملل بشر همگی در زمره قواعد آمره هستند، برخی نیز با استناد به آرای دیوان بین‌المللی دادگستری، تنها آن دسته از قواعد حقوق بین‌الملل بشر را که از کرامت انسانی، حیات، آزادی و برابری وی حمایت به عمل می‌آورد، در حیطه قواعد آمره می‌دانند.^{۱۲} در نتیجه از نظر دیوان بین‌المللی دادگستری در حالی که تعهد دولت‌ها به رعایت مقررات عادی حقوق بشری مبتنی بر اصل رضایت و واجد ماهیت کنوانسیون است، مقررات بنیادین حقوق بشر از ویژگی عام‌الشمول برخوردار می‌باشد.^{۱۳} توجه به قوانین و مقررات حقوق بشری، چه قوانین معاهده‌ای به‌طور کلی و چه قواعدی که به‌عنوان قواعد بنیادین و عام‌الشمول شناخته می‌شوند، در حوزه اجرای انتقال بین‌المللی محکومان نیز بسیار قابل توجه است.

۲- مبنا و هدف انتقال بین‌المللی محکومان

موضوع انتقال بین‌المللی محکومان، فردی است که در خارج از کشور متبوع و یا محل اقامتش زندانی است. انسانی که دارای حقوق و تکالیفی است که در هر شرایطی لازم‌الرعايه بوده و اگرچه اقدام مجرمانه وی، عملی ضد ارزش‌های اجتماعی است، اما این امر مجوزی برای تضییع کرامت و حقوق وی تلقی نمی‌شود. براین اساس می‌توان انتقال بین‌المللی محکومان را فرآیندی دانست که اجرای موفق آن در نهایت ضامن عدالت قضایی بوده و حمایت هر چه بیشتر کشورها از اتباع خود را به دنبال دارد.^{۱۴}

معمولاً اسناد و قراردادهای بین‌المللی با هدف حفظ منافع ملی طرفین متعاقد نگاشته و تدوین می‌شوند اما در اسناد بین‌المللی مرتبط با انتقال محکومان، نه‌تنها منافع ملی بلکه مهم‌تر از آن، مطابق موازین حقوق بشری، منافع فردی اشخاص محکوم در این اسناد از اولویت و محوریت خاصی برخوردار است.

علاوه‌بر موارد پیش‌گفته یکی از اهداف مهم در بحث انتقال بین‌المللی محکومان کمک به اصلاح و بازتوانی اجتماعی^{۱۵} زندانی است که امید می‌رود با رعایت اصول و استانداردهای مجازات حبس منتج به نتیجه مطلوب گردد. باین‌همه اینکه آیا فرایند مذکور به بازتوانی محکومان منجر

۱۱. حسین میرمحمد صادقی، «لزوم رعایت حقوق بنیادین بشر به‌عنوان قاعده آمره بین‌المللی»، *دیدگاه‌های حقوقی قضایی* ۳۴ و ۳۵ (۱۳۸۴)، ۱۵۲.

۱۲. امیر ساعد وکیل، «تعهد دولت‌ها به ترغیب و تضمین رعایت حقوق بنیادین بشر توسط دیگر دولت‌ها» (رساله دکترای، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۸)، ۹.

۱۳. علیرضا دلخوش، *مقابله با جرایم بین‌المللی: تعهد دولت‌ها به همکاری* (تهران: انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۰)، ۶۷.

۱۴. محمدعلی اردبیلی و راضیه بختیار نصر آبادی «انتقال محکومین به حبس: از شرایط تا خلأها و راهکارها»، *فصلنامه علمی دیدگاه‌های حقوقی و قضایی* ۹۲ (۱۳۹۹)، ۱۷.

شده یا اصلاً جزء اهداف کشورهاست یا نه محل تردید است. به‌ویژه اینکه مزاحمت‌ها و هزینه‌ها و مسؤولیت‌های ناشی از نگهداری فرد محکوم ابتدا با دولت انتقال‌دهنده است و معمولاً نظر دولت‌ها بر کاهش هزینه‌هاست چراکه فرد محکوم، در نهایت، به کشور خود بازمی‌گردد و صرف هزینه بالا برای اصلاح و بازتوانی وی عملاً ماحصلی برای کشور متوقف‌فیه نخواهد داشت. لذا برای نیل به این مقصود به شرط وجود شرایط مناسب در کشور متبوع فرد همچنان انتقال بین‌المللی محکومان و طی مدت محکومیت در کشور متبوع ایشان راهکار مناسبی به شمار می‌آید.

همچنان این نکته نیز باید مدنظر قرار داشته باشد که در این فرایند، حقوق بشر و رعایت مصادیق آن به‌عنوان هدفی خاص و ظرفیتی قابل‌توجه است که باید به‌عنوان موضوعی نوین در قلمرو همکاری‌های قضایی بین‌المللی بدان پرداخته شود.

۳- مناسبات متقابل میان تعهدات دولت‌ها در معاهدات انتقال بین‌المللی محکومان و تعهدات حقوق بشری آنان

همان‌طور که قبلاً اشاره کردیم، در این مجال توجه ما معطوف به تعهدات دولت‌ها در انتقال بین‌المللی محکومان از یک کشور به کشور دیگر است زیرا نمی‌توان این نوع از انتقال را با انتقال محکومان از یک دادگاه کیفری بین‌المللی به کشور اجراکننده حکم کاملاً شبیه تلقی نمود. برای درک درستی از این تفاوت همین بس که دولت اجراکننده حکم دادگاه‌های کیفری بین‌المللی همچون سازمان زندان متعلق به همان محکمه برخورد می‌کند.^{۱۶} البته بدیهی است که رعایت موازین حقوق بشری همیشه مورد تأکید است اما به‌ویژه به لحاظ شکلی نمی‌توان منکر تفاوت‌ها بود.

توسعه مستمر حقوق بشر و توجه جامعه جهانی به اهمیت آن ایجاب می‌کند که در تعامل میان توافقات بین‌المللی انتقال و موازین و مقررات حقوق بشری هر زمانی که تعارض بین این دو مفهوم ایجاد شود رعایت اصول و قواعد حقوق بشری اولویت داشته باشد، زیرا اساس امر انتقال و هدف آن حفظ و رعایت حقوق بشر و حمایت از محکوم زندانی است. البته اجرای این امر نیاز به آموزش دارد که مجریان امر در کشورها بتوانند توازن را در حفظ حقوق محکوم و تعهدات دولت‌ها ایجاد کنند.^{۱۷} توجه به حقوق محکومان به حبس و ضرورت حفظ و رعایت کرامت آنان را می‌توان در برخی نظریات تفسیری کمیته حقوق بشر ملاحظه نمود. این کمیته در نظریه شماره ۲۱ به دولت‌ها به طور اکید توصیه می‌کند استانداردهای مربوط به رفتار با زندانیان و افراد تحت بازداشت را رعایت و از آنان در برابر شکنجه و رفتارهای غیرانسانی و تحقیرآمیز حمایت کنند.^{۱۸} البته در نظریه تفسیری شماره ۳۱ در خصوص ماده ۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی تکالیفی را مقرر داشته تا مقامات بررسی

16. J. D. Mujuzi, *The Conditional Early Release of Offenders Transferred from the Special Court for Sierra Leone to Serve Their Sentences in Designated States: Some Observations and Recommendations: African Yearbook on International Humanitarian Law*, (Cape Town, Juta Journals, 2014), 155.

17. Hindpal Singh Bhui, *Going The Distance: Developing Effective Policy and Practice with Foreign National Prisoners*, (London: prison Reform Trust, 2004), 2.

18. Human Rights Committee, General Comment, 21, (1992), 5.

نمایند تهدیدی مبنی بر نقض مواد ۶ و ۷ میثاق (حق حیات و منع شکنجه) وجود نداشته باشد که این امر افراد زندانی مشمول حکم انتقال محکومان را نیز شامل می‌شود.^{۱۹} لذا می‌توان امیدوار بود که فرایند اجرای انتقال، که گاه با چالش‌هایی در زمینه اجرای قواعد حقوق بشری نیز روبرو می‌شود، زمینه بررسی و توجه بیش‌ازپیش به قواعد مذکور و در نهایت انعقاد معاهدات انتقال محکومان بر اساس هنجارهای حقوق بشری را فراهم نماید. حتی در مواقع ایجاد تعارض میان این دو دسته از قوانین، می‌توان امید داشت که با توجه به نظارت جامعه جهانی بر اجرای قواعد حقوق بشری و وجود حساسیت در این زمینه، دولت‌ها به تدریج برای هماهنگی میان این دو دسته از تعهدات گام‌های بزرگ‌تری بردارند.

البته می‌توان ادعا نمود که هم‌اکنون نیز روند انعقاد و اجرای معاهدات انتقال بین‌المللی محکومان چه به صورت ضمنی یا صریح، در مسیر حفظ و رعایت حقوق بشر قرار گرفته است. به‌عنوان مثال در برخی از معاهدات کشور انگلستان با سایر کشورها که در این موضوع نیز پیش‌تاز است مسائلی همچون توجه ویژه به عدم محاکمه مجدد محکوم مورد لحاظ قرار گرفته یا در برخی اسناد انتقال محکومان به صراحت تأکید کرده که طرفین باید با زندانیان با احترام به حقوق انسانی آنها برخورد کنند.^{۲۰}

لازم به یادآوری است که اگر دولت‌ها فردی را بدون در نظر گرفتن شرایطش خارج از تعهدات انتقال بین‌المللی محکومان از کشور محل ارتکاب جرم منتقل، اخراج یا تبعید کنند و با این کار زمینه برخوردهای غیرانسانی با او را فراهم آورند این اقدام نقض حقوق و کرامت محکوم بوده و کشورها از این اقدامات منع شده‌اند.^{۲۱}

۴- تعامل میان حقوق بشر و انتقال بین‌المللی محکومان

تحولات یک قرن اخیر در زمینه حقوق بشر تأثیر قابل توجهی در خصوص نحوه برخورد با تبعه محکوم خارجی داشته که چگونگی انجام امر انتقال محکومان را نیز تا حدی متحول نموده است. نظر به اینکه برخی تکالیف و وظایف بر عهده کشور انتقال‌دهنده و بخشی دیگر بر عهده کشور انتقال‌گیرنده می‌باشد؛ بنابراین حقوق محکوم چه قبل از انتقال چه در حین انجام و چه بعد از زمان منتقل شدن باید مورد حفظ و رعایت قرار گیرد که بر همین مبنا به تحلیل و بررسی اهم حقوق محکومان که تحولات اخیر حقوق بشر در دهه‌های اخیر باعث رشد توجه به آنها شده، خواهیم پرداخت.

19. Human Rights Committee, General Comment, 31, (2004), 12.

20. J.D.Mujuzi, op.cit., 83.

21. Criminal Justice Handbook Series, *Handbook on The International Transfer of Sentenced Persons* (Vienna: United Nation Office on Drugs and Crime, 2012), 40.

۴-۱- حق محکوم به انتقال و حق اطلاع از امکان انتقال

۴-۱-۱- حق محکوم به انتقال

در بحث حق محکوم به انتقال این سؤال مطرح است که آیا انتقال یافتن محکومان برای آنان به‌عنوان یک حق محسوب می‌شود؟ چنانچه انتقال به‌عنوان یک حق برای محکوم شناخته شود دیگر دلیلی ندارد که کشوری فرد محکوم را بدون توجیه از این حق محروم کند.^{۲۲} در این خصوص دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد.

۴-۱-۱-۱- دیدگاه‌های مخالفان وجود حق انتقال برای محکومان

برخی بر این عقیده‌اند که قاعده کلی عبارت است از فقدان حق انتقال برای محکوم، این موضوع در برخی از آرای محاکم قابل بررسی است. به‌عنوان نمونه در پرونده بریتانیایی مک کینون^{۲۳} به صراحت بیان شده که محکوم هیچ‌گونه حقوقی مبنی بر انتقال ندارد، با این شرط که اگر کشورها از انجام انتقال خودداری کنند باید دلایل خود را ارائه دهند.^{۲۴} یا در دادگاه اروپایی حقوق بشر هم در پرونده پلپی^{۲۵} دیوان اشاره کرده که محکوم حق به انتقال از یونان به آلبانی را برای گذراندن ادامه محکومیتش ندارد چون هیچ مدرکی مبنی بر اینکه قوانین یونان به متقاضیان حق انتقال به آلبانی را بدهد، وجود ندارد و متقاضی به هیچ ماده قانونی مربوط استناد نداشته که بیانگر چنین حقی باشد؛ اما نداشتن چنین حقی نباید منجر به اخذ تصمیماتی توسط دولت‌ها شود که ناقض حقوق بشر باشند.^{۲۶}

۴-۱-۱-۲- دیدگاه‌های موافقان وجود حق انتقال برای محکومان

همان‌طور که گفتیم، انتقال محکومان بر مبنای اصول انسان‌دوستانه و با هدف حمایت از محکوم خارجی و کمک به اصلاح و بازتوانی وی صورت می‌پذیرد. همان‌گونه که در اسناد مهم حقوق بشری از جمله بند ۳ ماده ۱۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی که به‌ویژه بر اصلاح مجرمان تأکید کرده، آمده است: «نظام زندان‌ها متضمن رفتاری با محکومین خواهد بود که هدف اساسی آن اصلاح و اعاده حیثیت اجتماعی زندانیان باشد.» تردیدی نیست با توجه به اینکه اصلاح مجرم در کشور خود بیشتر محتمل می‌باشد، این هدف اساسی در صورتی قابل تحقق است که محکوم از حق انتقال برخوردار بوده و تکلیفی برای کشورها در خصوص این حق وجود داشته باشد.

ضمن اینکه لحاظ نمودن فرهنگ، زبان و شرایط متفاوت کشور خارجی با شرایط محکوم زندانی

22. J.D. Mujuzi, "Analysing The Human Rights Issues Relating to The Transfer of Sentenced Persons Between Hong Kong and Other Countries", *The Chinese Journal of Comparative Law* 2(2013), 344.

23. Mckinnon

24. Mckinnon V., *Government of the United State of America and another* ((London: United Kingdom House of Lord, 2008), 59.

25. Plepi

26. Plepi and Miaftoni Zeka V. *Albania and Greece* (Strasbourg: European Court of Human Rights, 2010), 53.

و همچنین حقوق اعضای خانواده فرد محکوم برای ملاقات، دلگرمی به اصلاح و امید به بازگشت عضو خانواده و جلوگیری از ایجاد زحمتی بیش از عرف معمول برای دیگر اعضای خانواده و حفظ اصل شخصی بودن مجازات و رعایت حقوق و کرامت آنان از جمله عللی است که بر وجود حق انتقال برای محکوم محبوس خارجی صحنه می‌گذارد. بنابراین به نظر می‌آید تکلیفی را مبنی بر شناسایی حق انتقال محکومان برای دولت‌ها ایجاد می‌کند.

لذا کشورها باید با شناخت مبانی و هدف انتقال بین‌المللی محکومان و همچنین موازین و مقررات حقوق بشری این حق را برای محکوم به رسمیت شناخته، مگر اینکه خود محکوم تمایل به استفاده از این حق نداشته یا انتقالش موجبات تضییع و نقض حقوق وی را به دنبال داشته باشد که در این مورد با استناد به اصل حمایت از حقوق انسانی و کرامت محکوم، انجام انتقال تحت الشعاع قرار می‌گیرد.

۴-۱-۲- حق اطلاع از امکان انتقال

یکی از تکالیف مهم دولت‌ها این است که نحوه پیگیری و فرآیند انجام انتقال و آثار حقوقی و قضایی آن را به نحو قابل درکی برای محکوم توضیح داده تا بتواند در مرحله بعد رضایت یا عدم رضایت خود را اعلام نماید. از حق دسترسی به اطلاعات که در بند ۲ ماده ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی که ذیل حق آزادی بیان آمده است می‌توان به‌عنوان مبنای قانونی حقوق محکومان خارجی در این زمینه نام برد.

بحث تعهد به ارائه اطلاعات به زندانی یکی از مؤلفه‌های ضروری و با اهمیت برای اعلام رضایت است؛ اما سؤال این است اگر در برخی از اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای مرتبط اشاره‌ای به این حق نشده باشد باز همچنان دولت‌ها تکلیف به اطلاع‌رسانی به محکوم دارند یا خیر؟ اینجا باید به اصول و موازین حقوق بشری مراجعه کنیم، رعایت برابری بین افراد یک جامعه که در ماده ۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز مورد تأکید قرار گرفته و همچنین حق تحصیل و دسترسی به اطلاعات که در ماده ۱۹ همان میثاق اشاره شده است اقتضا دارد که محکوم بدون در نظر گرفتن تابعیتش از حقوق احتمالی که می‌تواند برای آینده تحمل کیفر وی مؤثر باشد، آگاهی یابد و این از تکالیف کشورها محسوب می‌شود.

در همین راستا کمیته وزرای شورای اروپا در ابتکاری جالب با هدف ایجاد استاندارد و حفظ حقوق محکومان خارجی، متن کاملی را به زبان‌های مختلف تهیه و در اختیار مقامات زندان‌ها در سراسر اروپا قرار داده تا بر اساس آن متن، اطلاع‌رسانی دقیق و جامع صورت گیرد.^{۳۷} زندانیان خارجی در اروپا هم باتوجه به زبان خود، اطلاعات مورد نیاز برای انتقال و حقوقی که از آن برخوردار هستند توسط فرم‌های طراحی شده دریافت می‌کنند؛ بنابراین چنین می‌توان گفت که توجه به حقوق محکوم، همچنان مدیون توسعه مفاهیم حقوق بشری در مراودات جامعه بین‌المللی هست.

27. Committee of Minister of the Council of Europe, Concerning Information About The Convention on The Transfer of Sentenced Persons, Recommendation No: R(84)11, (1984).

۴-۲- حقوق محکومان به اعلام رضایت برای انتقال

یکی از شاخصه‌های اصلی تفکیک مصادیق انواع همکاری‌های قضایی بین‌المللی از یکدیگر بحث رضایت فرد متهم یا محکوم است. در موضوعات استرداد و حتی اخراج اعلام رضایت مصداق ندارد. این موضوع از مواردی است که می‌تواند نقش حقوق افراد را در گستره حقوق جزای بین‌الملل پررنگ‌تر از قبل به نمایش بگذارد.^{۲۸}

رضایت آزادانه و اختیاری محکوم قبل از انجام انتقال یکی از حقوقی است که برای او در نظر گرفته شده است، البته این حق همراه حق اطلاع از امکان انتقال و آگاهی از عواقب حقوقی و قضایی آن ایجاد می‌شود ضمن اینکه دو حق جدا تلقی می‌شوند؛ زیرا وقتی فرد می‌تواند آزادانه در خصوص انتقال اعلام رضایت یا عدم رضایت کند که آگاه از امکان انتقال بوده و تبعات بعدی انجام این امر را مطلع باشد؛ بنابراین رضایت باید آگاهانه و مبتنی بر اطلاعات صحیحی که به محکوم ارائه شده، ابراز شود.

شاید به نظر آید که محکومان برای دسترسی به شرایط منطبق با وضعیت زندگی‌شان همیشه تمایل و رضایت به انتقال دارند و اخذ رضایت کاری بی‌پهلو است اما در اصل همیشه این‌طور نیست، برخی محکومان بنا به مصالحی تمایلی به انتقال ندارند که این موضوع می‌تواند از ترس دیگر محاکمات و پیگیری‌های قضایی در کشور متبوع آنان باشد؛ بنابراین نباید همه محکومان را راضی به انتقال تصور نمود. البته در اینکه آیا رضایت زندانی برای انتقالش به‌عنوان یک حق شناخته شود یا خیر اختلاف نظر وجود دارد. مخالفان معتقدند این موضوع به لحاظ رویه، اقدامی نادرست است که یک فرآیند اجرایی بین‌المللی بین دو کشور را به نظر فردی مجرم، منوط و متوقف کنیم و با چنین اقدامی این نوع از همکاری‌های قضایی بین‌المللی هر لحظه در معرض مخاطره و بی‌ثباتی قرار می‌گیرند.

همچنین سیاست جنایی کشورها در این حوزه نیز با یکدیگر متفاوت است و اساساً اصل بر رضایت بوده و آنچه که باید مورد بحث قرار گیرد حق بر انصراف از انتقال است زیرا رضایت نیز مثل دیگر اقدامات مقامات قضایی همچون استفاده از عفو و آزادی مشروط می‌باشد که در آن اصلاً بحث رضایت مطرح نیست و منوط به تصمیم مقام صالح قضایی است ضمن اینکه به‌هرحال پس از پایان محکومیت فرد زندانی به کشور متبوعش گسیل می‌شود و دیگر رضایت به انتقال مفهومی پیدا نمی‌کند.^{۲۹}

باین حال کنوانسیون انتقال محکومان اتحادیه اروپا (۱۹۸۳)^{۳۰} و برنامه کشورهای مشترک‌المنافع

28. J.D.Mujuzi, "Analysing the Agreements (Treaties) on the Transfer of Sentenced Persons (Offenders/Prisoners) between the United Kingdom and Asian, African and Latin American Countries", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 4(2012): 382.

29. Plachta, op.cit.,1054.

30. European Convention on the Transfer of Sentenced Persons, Strasbourg, 1983, Artiel 7.

البته بعداً در ماده ۲ اصلاحیه پروتکل الحاقی به همین کنوانسیون در سال ۲۰۱۷ اتحادیه اروپا از موضوع توجه به اخذ رضایت از محکوم عدول می‌کند و سازگار دیگری تعریف می‌نماید.

برای انتقال محکومان (۱۹۸۶)^{۳۱} و همچنین الگوی نمونه توافقنامه انتقال زندانیان خارجی سازمان ملل (۱۹۸۵)^{۳۲} از جمله اسنادی هستند که به رضایت زندانی برای انتقال به‌عنوان یک شرط توجه کرده‌اند.^{۳۳}

بنابراین برای حفاظت و حمایت از حقوق محکومان، رضایت وی در فرآیند انتقال از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ضمن اینکه دولت تحویل‌گیرنده نیز می‌تواند درخصوص رضایت محکوم که آیا به صورت ارادی بوده یا خیر اظهارنظر نماید.^{۳۴} به‌عنوان مثال می‌توان به بخش هشتم «نمونه توافق‌نامه ملل متحد برای انتقال محکومان به حبس» نیز اشاره کرد که فرصتی برای بررسی رضایت زندانی و تأیید آن برای کشور اجرا کننده فراهم کرده است.

البته برخی کشورها نیز با لحاظ شرایطی رسماً موضوع رضایت را از امور مربوط به انتقال حذف کرده و فرآیندی جدید با امکان اجرای بسیار سریع را در این بخش بنیان گذاشته‌اند. به‌عنوان نمونه، در سال ۲۰۰۵ میلادی کشورهای اتریش، فنلاند و سوئد توافق کردند در صورتی که فرد محکوم دارای تابعیت کشور اجرا کننده باشد، چون پس از اجرای حکم نهایتاً به کشور متبوعش اخراج خواهد شد، دیگر نیازی به اخذ رضایت برای انتقال نیست.^{۳۵} همین موضوع در سند اصلاحی به پروتکل الحاقی کنوانسیون انتقال اشخاص محکوم اتحادیه اروپا نیز طی شرایطی مورد توجه قرار گرفته است.^{۳۶}

البته اصل بر این است که ایجاد توافقات جدید مبتنی بر عدم رضایت با هدف تسهیل و تسریع انجام امر انتقال نباید موجبات نقض حقوق و کرامت محکوم را به دنبال داشته باشد. به‌رحال حفظ حقوق محکوم به اخذ رضایت استوار است تا جایی که فقدان تمایل در انتقال و انجام آن در این شرایط را با مفهومی دیگر معرفی کرده و آن را به‌گونه‌ای اخراج و یا استرداد مبدل و تغییر شکل داده^{۳۷} نام‌گذاری کرده‌اند.^{۳۸}

۴-۳- منع محاکمه مجدد محکومان^{۳۹} و حقوق بشر

یکی از آثار حقوق بشری انتقال بین‌المللی محکومان، حمایت از افراد در برابر محکومیت مضاعف و

31. Commonwealth Scheme for the Transfer of Convicted Offenders, Harare, 1986, Article 8.

32. Model Agreement on the Transfer of Foreign Prisoners and Recommendations on the Treatment of Foreign Prisoners, Milan. 1985, Article 1(5,7).

33. البته ماده ۲ پروتکل الحاقی به کنوانسیون انتقال اشخاص محکوم اتحادیه اروپا به موضوع عدم‌نیاز به رضایت محکوم در برخی موارد با وجود شرایطی خاص اشاره دارد.

34. European Convention on the Transfer of Sentenced Persons, op.cit., 7; Commonwealth Scheme for the Transfer of Convicted Offenders, op.cit., 8.

35. Eveline De Wree, "Tom Vander Beken and Gert Vermeulen, The Transfer of Sentenced in Europe: Much Ado about Reintegration", *Punishment & Society* 11(2009), 113.

36. Protocol Amending the Additional Protocol to the Convention on the Transfer of Sentenced Persons, Strasbourg, 2017, Article 2.

37. Disguised Extradition

38. Plachta, op.cit., 1059.

39. Non Bis in Idem

حفظ قاعده مجرمیت متقابل،^{۴۰} است. مجرمیت متقابل به جرم بودن یک فعل یا ترک فعل مطابق قوانین و مقررات دو کشور مجزا اشاره دارد. به این مفهوم که رفتار ارتكابی باید در قوانین دو طرف مجرمانه باشد، صرف نظر از اینکه جرم ارتكابی در قوانین کشور درخواست‌شونده در همان دسته‌بندی قوانین کشور درخواست‌کننده قرار گیرد یا تحت همان عنوان جرم تلقی می‌شود یا خیر.^{۴۱}

بر اساس قاعده منع محکومیت مضاعف، با این مفهوم که برای یک جرم، نباید دو بار مجازات در نظر گرفته شود حمایت از زندانیان خارجی در کشورها مورد توجه قرار می‌گیرد. این بنیان حقوق بشری مکمل اعتبار امر مختوم کیفری محسوب می‌شود که اصولاً در راستای اجرای عدالت کیفری و تکریم حقوق فردی محکوم وضع شده است.^{۴۲}

مطابق اسناد و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی، حق فرد در برابر محکومیت مضاعف، از حقوق بنیادین وی شناخته می‌شود که در اسناد حقوق بشری هم به آن تأکید شده است.^{۴۳} درست است که قوانین مجازات و آیین دادرسی در هر کشور به قوانین داخلی برمی‌گردد اما باید با استفاده از جایگاه مفاهیم مترقی حقوق بشر آن را به‌گونه‌ای تفسیر نمود که در هر دو کشور به‌ویژه در کشور اجرا کننده قابل اجرا باشد.^{۴۴} این موضوع در سال‌های اخیر نیز در برخی از موافقت‌نامه‌های انتقال محکومان بین جمهوری اسلامی ایران با دیگر کشورها به صراحت مورد اشاره قرار گرفته است.^{۴۵}

اسناد حقوق بشری موضوع ممنوعیت محکومیت مضاعف را به صراحت مورد تأکید قرار داده‌اند؛ از جمله ماده ۴ پروتکل شماره هفت کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین (۱۹۸۴) صریحاً اشاره دارد که اشخاص منتقل شده نباید در کشور اجرا کننده بابت جرم یا جرایمی که در کشور انتقال‌دهنده محکوم شده‌اند تحت تعقیب و رسیدگی‌های مجدد قضایی قرار گیرند.^{۴۶} یا بند اول ماده هفت کنوانسیون بین‌آمریکایی هم به طور خاص به همین موضوع پرداخته است.^{۴۷}

40. Double Jeopardy

۴۱. معصومه شکفته گوهری و مجتبی جانی پور اسکلکی، «قاعده مجرمیت متقابل در حقوق جزای بین‌الملل ایران»، *مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی* ۱۰ (۱۳۹۶)، ۵.

۴۲. محمد علی آبانگه و دیگران، «تأثیر متقابل آرای دادگاه‌های کیفری ملی و محاکم کیفری بین‌المللی در پرتو قاعده منع محاکمه و مجازات مجدد»، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی* ۳ (۱۳۹۸)، ۸۱۸.

۴۳. بند ۷ ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بیان می‌دارد: هیچ‌کس را نمی‌توان برای جرمی که به علت اتهام آن به موجب حکم قطعی صادر طبق قانون آیین دادرسی کیفری هر کشوری محکوم یا تبرئه شده است مجدداً مورد تعقیب و مجازات قرار داد.

44. Human Rights Committee, General Comment, 13, (1984), 19.

۴۵. از جمله، بند ۳ ماده ۹ قانون موافقت‌نامه انتقال محکومان به حبس بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری هند مصوب سال ۱۳۹۰، بند ۲ ماده ۹ قانون تشریفات (پروتکل) انتقال محکومین به حبس الحاقی به موافقت‌نامه معاضدت قضایی متقابل در امور کیفری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت ترکمنستان مصوب سال ۱۳۹۴ و بند ۲ ماده ۱۷ قانون موافقت‌نامه انتقال محکومان به حبس بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری ارمنستان مصوب سال ۱۳۹۶.

46. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental freedoms, Protocol No.7, Strasbourg, 1984, Article 4.

47. Inter-American Convention on Serving Criminal Sentences Abroad, Nicaragua, 1993, Article (1).

اما نکته قابل توجه، صراحت و اجماع اسناد حقوق بشری و مرتبط با موضوع انتقال محکومان در خصوص عدم تجویز تعقیب و محاکمه مجدد برای یک جرم رسیدگی شده در کشوری دیگر می‌باشد. لذا اگر امکان تضییع حقوق محکوم انتقالی از این حیث محتمل باشد دولت‌ها مکلف به عدم اجرای انتقال هستند، حتی اگر بر اساس توافقات دو یا چند جانبه تعهدی به اجرای امر انتقال داشته باشند. در نهایت می‌توان بحث رعایت قاعده منع محاکمه مضاعف را که در آرای دیوان اروپایی حقوق بشر هم مورد تأکید قرار گرفته^{۴۸} به عنوان یکی از نقاط قدرتمند اتصال حقوق بشر با انتقال محکومان دانست.

۴-۴- شناسایی حکم؛ تبدیل و تأیید مجازات؛ حق بر مجازات انسانی

اصلی‌ترین عامل فراهم شدن زمینه انتقال محکومان به عنوان یکی از مصادیق مهم در همکاری‌های قضایی بین‌المللی موضوع توجه دولت‌ها به امکان اجرای احکام کیفری خارجی می‌باشد. در واقع می‌توان گفت، تنها جایی که به معنی دقیق کلمه حکم کیفری صادر شده در کشوری دیگر، مورد اجرا قرار می‌گیرد، بحث انتقال محکومان به حس است.^{۴۹}

با این تحول بزرگ در موضوع شناسایی و اعتبار احکام کیفری خارجی و نیاز به این نوع از تعامل با دیگر کشورها زمینه انتقال بین‌المللی محکومان بیش‌ازپیش فراهم شده است. ریشه انتقال محکومان را باید ابتدا در اسناد بین‌المللی اجرای احکام کیفری خارجی جست‌وجو نمود، حتی در اسناد قدیمی همچون توافق میان کشورهای سوئد، نروژ و دانمارک در سال ۱۹۴۸ مقرر شد هر یک از کشورهای عضو تلاش کنند مقرراتی را در کشور خود تدوین کنند که حکم دادگاه کشور دیگر را در قلمرو خود قابل اجرا سازند.^{۵۰} در این مجال به این نکته می‌پردازیم که نحوه برخورد و موضع دولت‌ها پس از انتقال فرد محکوم چگونه و بر چه موازین حقوق بشری باید استوار باشد.

۴-۴-۱- ادامه اجرای یکسان حکم مجازات صادره توسط کشور انتقال‌دهنده

برخی از کشورها پس از تحویل زندانی صرفاً به اجرای مجازات تعیین شده توسط دولت محکوم‌کننده پرداخته و محکومیت در نظر گرفته شده برای زندانی انتقالی را ادامه می‌دهند. باید توجه داشت با توجه به فلسفه و اهداف مجازات، ماهیت حکم صادره در کشور انتقال‌دهنده و مدت زمان محکومیت نیز باید تحت‌الشعاع موازین حقوق بشری قرار گیرد. این نکته حائز اهمیت است که حتی زمانی که دولت انتقال‌گیرنده صرفاً به اجرای حکم می‌پردازد،

48. Mihalache V. Romania, European Court of Human Rights, 2019, 139; Franz Fischer V. Austria, European Court of Human Rights, 2001, 32.

۴۹. ژان پرادل و گرت کورستنز گرت فرملن، حقوق کیفری شورای اروپا، ترجمه محمد آشوری (تهران: خرسندی، ۱۳۹۳)، ۱۲۳.

۵۰. فخرالدین سلطانی، جمیل حسین پور و هادی کرامتی معز، «جایگاه و آثار انتقال محکومان در حقوق داخلی و اسناد بین‌المللی»، مجله تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل ۳۷ (۱۳۹۶)، ۱۵۴.

توجه به ماهیت و شکل حکم صادره و تطبیق حقوق بشری آن ضروری به نظر می‌رسد. لذا در صورتی که حکم دادگاه دچار تعارضاتی با حقوق و کرامت محکوم باشد، صرف اینکه کشور اجرا کننده ادامه اجرای حکم کشور دیگر را در پیش گرفته نمی‌تواند توجیهی برای عدم مسؤولیت آن کشور در قبال تضییع کرامت انسانی محکوم باشد.

۴-۲- تبدیل و تطبیق مجازات

عموماً در همه اسناد موافقت‌نامه‌های انتقال بین‌المللی محکومان، دولت اجرا کننده باید به ماهیت حقوقی و مدت محکومیت، به گونه‌ای که از سوی دولت انتقال‌دهنده تعیین شده است، پایبند باشد. لذا کشورها تطبیق و تبدیل حکم صادره را با این پیش‌زمینه در دستور کارشان قرار می‌دهند. به زعم نگارنده، یکی از موضوعات مهم متأثر از تحولات حقوق بشری، فرآیند تطبیق و تبدیل مجازات در اجرای انتقال بین‌المللی محکومان است. به این معنا که دولت اجرا کننده، شرایط اجرای مجازات از طریق قوانین و مقررات کشورش را، در حد ضرورت، به جانشینی از دولت صادر کننده حکم فراهم نماید.

اما اگر دو کشور، در تعیین عناوین مجرمانه یا حداقل‌ها و حداکثرهای مجازات دارای سیستم کیفی متفاوتی باشند آیا دولت اجرا کننده می‌تواند با معیارهایی که توسط قانون خودش در نظر گرفته شده مجازات را تبدیل کند؟ آنچه به لحاظ مفهومی باید به آن توجه داشت، در وهله اول موضوع تطبیق مجازات است؛ یعنی آیا رفتار ارتكابی مجرم در خارج از کشور، در قلمرو دولت اجرا کننده نیز جرم محسوب می‌شود؟ و اینکه در صورت پاسخ مثبت، میزان مجازات در کشور اجرا کننده برای آن رفتار مجرمانه چه مقدار و از چه نوع است؟ لذا تکلیف این است که قبل از موضوع تبدیل، به تطبیق عنوان مجرمانه و مجازات در نظر گرفته شده پرداخته و در صورت ضرورت تبدیل انجام شود.

بدیهی است فقط با حمایت‌های حقوق بشری می‌توان از فرد انتقال داده شده حمایت و حقوق وی را تضمین نمود. حتی برخی مواقع تطبیق و تبدیل صرفاً به خاطر حفظ حقوق بنیادین بشری افراد صورت می‌پذیرد. در مواردی که احکام دارای ابهام هستند یا معلق و نامشخص و غیرانسانی و تحقیرآمیز می‌باشند تکلیف به تطبیق و تبدیل با در نظر گرفتن موازین حقوق بشر از ضروریات است. برای مثال حفظ تناسب میان فعل ارتكابی و مجازات و همچنین توجه به حفظ حقوق محکوم انتقالی در زمان تبدیل از اصول مهم حقوق بشری محسوب می‌شود. به‌هرحال فرآیند تطبیق و تبدیل مجازات به دنبال ایجاد شرایط عادلانه و برابر برای افراد محکوم است تا آنها بتوانند در یک فضای مطلوب و انسانی بقیه مجازات خود را سپری کنند و با اجرای کامل محکومیت، به اهدافی که با مجازات کردن در نظر گرفته شده، دست یافت.^{۵۱}

51. European Convention on the Transfer of Sentenced Persons, Strasbourg, op.cit., Introduction.

۴-۳-۴- عدم امکان تشدید مجازات در سایه تبدیل و تطبیق

موضوع مهمی که در این مرحله مورد توجه است، اینکه در زمان تطبیق احکام و حتی تبدیل مجازات نباید این اقدام منجر به تشدید مجازات صادر شده توسط دولت انتقال‌دهنده باشد؛ به عبارتی دیگر دولت اجرا کننده حکم پس از تطبیق و در صورت ضرورت تبدیل مجازات به نزدیک‌ترین وضعیت مشابه، در صورتی می‌تواند به ادامه اجرای محکومیت فرد انتقالی بپردازد که مجازات تطبیقی و تبدیلی شدیدتر از حکم محکومیت اولیه صادر شده در کشور انتقال‌دهنده نباشد. چون ملاک مجازات صادره در کشور انتقال‌دهنده است، تقریباً تمامی اسناد انتقال بین‌المللی محکومان، صراحت دارند که دولت اجرا کننده نمی‌تواند مجازات صادره را تشدید کند.^{۵۲}

یکی از اصول اساسی حقوق بشر توجه به برابری افراد و عدم تبعیض بین آنان است. این اصل مهم در زمان تطبیق و تبدیل مجازات فرد انتقال داده شده دارای اهمیت ویژه‌ای است. آنچه در اصول حقوق کیفری نیز بدان اشاره می‌شود، اصل قانونی بودن جرم و مجازات است. حال اگر کشور انتقال‌گیرنده همان رفتار ارتكابی محکوم را جرم‌انگاری نموده باشد ولی بر فرض، محکومیت در نظر گرفته برای آن عنوان مجرمانه، مجازاتی کمتر از میزان در نظر گرفته در قوانین کیفری دولت انتقال‌دهنده داشته باشد، ادامه اجرای مجازات صادره در کشور اجرا کننده با مشکل مواجه خواهد شد. زیرا اگر هر فردی در کشور اجرا کننده مرتکب همان جرم شود، میزان مجازات کمتری نسبت به دولت انتقال‌دهنده برای وی در نظر گرفته می‌شود، لذا اجرای مجازات، شدیدتر از میزان قانونی آن در کشور اجرا کننده محسوب می‌شود. به هر حال تکلیف قانونی و حمایتی آن کشور، انجام امر تطبیق و سپس تبدیل مجازات صادر شده می‌باشد.

۴-۵- دادرسی عادلانه و منصفانه

یکی از موضوعات مهم و مشترک در حقوق بشر و انتقال بین‌المللی محکومان، رعایت حقوق اشخاص در دادرسی‌ها و رسیدگی عادلانه به پرونده کیفری آنان می‌باشد. در اسناد متعدد حقوق بشری از دادرسی عادلانه و منصفانه حمایت شده،^{۵۳} اما سؤالی که مطرح می‌شود این است که اگر فرد محکوم پس از انجام انتقال ادعای رسیدگی را در شرایط غیرعادلانه و اقرار تحت فشار و شکنجه مطرح نماید، تکلیف دولت اجرا کننده چیست؟ آیا باید بدون توجه به اظهارات محکوم فرآیند تطبیق

۵۲. در موافقت‌نامه‌های اخیر جمهوری اسلامی ایران با دیگر کشورها هم این موضوع مورد تأکید قرار گرفته است از جمله در ماده ۸ قانون موافقت‌نامه انتقال محکومین به حبس بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری هند (مصوب ۱۳۹۰) یا بند ۵ ماده ۱۲ قانون موافقت‌نامه انتقال محکومین به حبس بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت قطر (مصوب ۱۳۸۹).

۵۳. از جمله بند اول ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مقرر داشته: «همه در مقابل دادگاه‌ها و محاکم دادگستری برابر و یکسان هستند. هر کس حق دارد به اینکه به دادخواهی او منصفانه و علنی که در یک دادگاه صالح مستقل و بی‌طرف تشکیل شده طبق قانون رسیدگی شود و آن دادگاه درباره حقانیت اتهامات جزایی علیه او یا اختلافات راجع به حقوق و تعهدات مدنی او اتخاذ تصمیم نماید.

و تبدیل و یا ادامه اجرای مجازات را دنبال نماید؟

در واقع، این موضوع مهم یکی از چالش‌های اساسی در تعامل میان حقوق بشر و انتقال بین‌المللی محکومان است؛ زیرا بر اساس موازین، موافقت‌نامه‌ها و معاهدات بین‌المللی پس از نهای شدن حکم محکومیت، امکان انتقال فراهم می‌شود و در اسناد بین‌المللی متعدد اشاره شده که محاکم دولت اجرا کننده این قدرت و اختیار را ندارند که در حکم صادر شده بازنگری جدی نمایند؛ اما از نظر برخی محاکم از جمله دیوان اروپایی حقوق بشر «در صورتی که مشخص شود حکم محکومیت صادر شده با نقض آشکار و زیر پا گذاشتن عدالت و اصول دادرسی منصفانه صادر شده است، طرفین قرارداد متعهد به امتناع از همکاری در اجرای حکم صادر شده، هستند.»^{۵۴}

دیوان عالی بریتانیا نیز در پرونده‌ای چنین بیان داشته که «برخی از افرادی که برای سپری نمودن ادامه محکومیتشان به بریتانیا منتقل می‌شوند با اظهار عدم رعایت دادرسی عادلانه، احکام صادره را به چالش می‌کشند که البته ملاحظه آنان مبتنی بر قواعد و حقوق بنیادین بشر است و در صورت اثبات عدم رعایت دادرسی منصفانه، افراد می‌توانند زمینه آزادی خود را در بریتانیا فراهم و ادامه مجازات را متوقف کنند.»^{۵۵}

به‌هرحال تضمین حق بر دادرسی عادلانه همواره در نظام‌های حقوقی داخلی و بین‌المللی مورد توجه و حمایت قرار دارد؛ اما زمانی می‌توان این حق را تضمین شده تلقی نمود که حقوق افراد در این زمینه از جمله حق دفاع، تفهیم اتهام، بهره‌مندی از مترجم، امکان استفاده از وکیل و به‌طور کلی همه معیارهای یک دادرسی منصفانه رعایت شده باشد.^{۵۶}

بنابراین اگر برای دولت اجرا کننده محرز شود که اصول دادرسی منصفانه در خصوص فرد انتقالی رعایت نشده، تکلیف دولت مذکور بر اساس موازین و مقررات حقوق بشری جابه‌جا می‌شود. یعنی به‌جای عمل به تعهدات ناشی از هرگونه قرارداد یا توافق با دولت مذکور باید به قواعد حقوق بشری استناد نموده و تکلیف مهم‌تر یعنی رعایت این قواعد را در دستور کار قرار دهد. در این راستا، کمیته حقوق بشر نیز در نظریه تفسیری خود حق دادرسی عادلانه را عنصر اساسی حمایت از حقوق بشر و ابزار شکلی تضمین حکومت قانون دانسته است.^{۵۷}

۴-۶- حق محکوم به انجام سریع فرآیند انتقال و حق دسترسی به کمک‌های حقوقی

یکی از خصوصیات انتقال محکومان توجه به ویژگی عنصر زمان است. فردی که در کشوری دیگر محکوم به حبس شده و در شرایطی به مراتب متفاوت‌تر از زندان‌های کشور متبوعش در حال تحمل

54. Drozd and Janousek V. France and Spain, European Court of Human Rights, (1992), 110.

55. Samantha Orobator V. Governor of HMP Holloway and Secretary of State for Justice, England and Wales High Court, (2010), 140.

۵۶. قاسم مرادی، «اصول حاکم بر روند دادرسی عادلانه»، فصلنامه جستارهای حقوق عمومی ۴ (۱۳۹۷)، ۴۲.

57. Human Rights Committee, General Comment, 32, (2007), 2.

کیفر می‌باشد، این حق را دارد که در صورت وجود شرایط، انتظار انجام امر انتقال را در کمترین زمان ممکن داشته باشد.

بنابراین یکی از ویژگی‌های اصلی انتقال بین‌المللی محکومان را انجام سریع آن به دور از فرآیندهای طولانی می‌دانند که این موضوع با فلسفه و هدف انجام امر انتقال محکومان نیز عجین است.^{۵۸} البته به‌طور کلی، در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای به ضرورت رعایت «مهلت معقول»^{۵۹} در رسیدگی‌های قضایی، همیشه تأکید شده و نقض آن نقض حقوق افراد محسوب می‌شود،^{۶۰} بر همین اساس به نظر می‌آید، انجام فرآیند انتقال در مهلتی معقول که از سرعت لازم نیز برخوردار باشد، کاملاً دارای توجیه حقوقی است که نیاز به توجه و رعایت دارد.

در کنار سرعت در اجرای انتقال، موضوع معاضدت حقوقی به محکوم برای تصمیم‌گیری صحیح در خصوص انجام امور انتقال نیز از حقوق اساسی وی محسوب می‌شود. آن‌گونه که در اصول راهنمای ملل متحد برای دسترسی به کمک‌های حقوقی در نظام عدالت کیفری^{۶۱} آمده است مشاوره و فراهم آوردن امکان کمک‌های حقوقی به اشخاص مرتبط با جرم ارتکاب یافته به‌عنوان یکی از اصول مهم شناخته می‌شود تا افراد بتوانند در سایه نظام عدالت کیفری از حقوق خود دفاع کنند که این امر در وضعیت فرد محکوم انتقالی نیز ساری و جاری است.

آنچه به‌عنوان مبنای چنین حقوقی متصور است همان حق بر محاکمه عادلانه است، اما زمان بهره‌مندی از این حق نیز، مهم و قابل توجه می‌باشد. لذا ارائه کمک‌های مذکور در زمان مقتضی به جلوگیری از خدشه‌دار شدن حقوق متهم می‌انجامد.

بنابراین موضوع دسترسی به کمک‌های حقوقی برای محکومان انتقالی هم از باب رعایت دادرسی عادلانه مورد توجه است و هم از نظر حق محکوم به آگاهی از شرایط و تبعات انجام امر انتقال. ضمن اینکه اصل دهم از «اصول راهنمای ملل متحد برای دسترسی به کمک حقوقی در نظام عدالت کیفری» که از عدالت در دسترسی به این کمک‌ها سخن می‌گوید نیز برابری در بهره‌مندی برای همه گروه‌های آسیب‌پذیر را مورد تأکید قرار داده و به شهروندان کشورهای خارجی هم به‌عنوان گروهی که نیاز ویژه به این خدمات دارند به صراحت اشاره نموده است.^{۶۲}

۴-۷- رعایت استانداردهای امر انتقال و حقوق بشر؛ حق بر رفتار انسانی

همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد، یکی از موضوعات مهم در فرآیند انجام انتقال محکومان، موافقت

58. Vincent A De Gaetano, "The Convention on the Transfer of Sentenced Persons as reflected in the case-law of the European Convention on Human Rights" (European Committee on Crime Problems, Strasbourg, (2013/11/27)).

59. Reasonable Time

۶۰. محمد آشوری، آیین دادرسی کیفری، ج ۲ (تهران: سمت، ۱۳۹۸)، ۲۸-۲۹.

61. United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, Resolution adopted by the General Assembly, No 67/187, 28 March 2013.

62. United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, op.cit., 10.

کشورهای طرف امر انتقال است، حال باید دید که بر فرض اثبات نقض حقوق انسانی محکوم در صورت انتقال به کشور متبوعش، آیا می‌تواند زمینه‌ای را برای کشور انتقال‌دهنده حکم فراهم کند تا نسبت به انجام این نوع از همکاری‌های قضایی بین‌المللی واکنش منفی نشان داده و مخالفت نماید؟ در واقع، هر یک از طرفین انتقال دو تکلیف بر اساس موازین و مقررات حقوق بشری بر عهده دارند: اول حفظ و رعایت حقوق محکوم مبتنی بر استانداردهای حقوق بشری برای همه اشخاص زندانی و دوم رعایت مستمر همین موازین در فرآیند انتقال محکومان. لذا اگر دولت انتقال‌دهنده مطلع شود سیستم زندان و ندامتگاه دولت اجرا کننده برای محکوم از شرایط و استانداردهای حقوق بشری برخوردار نیست، باید به استناد بند ۳ ماده ۱۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶)^{۶۳} و همچنین با وحدت ملاک از ماده ۳ کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارهای غیرانسانی و تحقیرآمیز (۱۹۸۴)^{۶۴}، با انجام انتقال مخالفت نماید.

البته بدیهی است اطلاع و احراز چنین موضوعی به راحتی میسر نیست و برنامه‌های اصلاحی و تربیتی زندان‌ها با یکدیگر متفاوت است. لذا تنها زمانی امکان جلوگیری از انتقال، متصور است، که یکی از مصادیق اساسی حقوق زندانیان مورد نقض قرار گرفته باشد. از سوی دیگر، در بحث رعایت استانداردهای حقوق بشر در زمان انتقال، نظارت دولت انتقال‌دهنده به نحوه اجرای حکم در کشور اجرا کننده قابل توجه است. این موضوع می‌تواند به‌عنوان یکی از راه‌های محافظت از حقوق محکوم نیز تلقی شود زیرا مطابق همه مقررات و اسناد بین‌المللی موجود در زمینه انتقال محکومان، دولت صادر کننده حکم این اختیار را دارد که در رابطه با اجرای حکمی که صادر نموده از کشور اجرا کننده هرگونه اطلاعاتی را در خصوص نحوه اجرای آن، مطالبه کند. البته نظارت دولت انتقال‌دهنده صرفاً مربوط به اجرای کامل زمان محکومیت نیست بلکه می‌تواند به نحوه نگهداری زندانی انتقالی گسترش پیدا کند. لذا نمی‌توان مسؤلیت دولت انتقال‌دهنده در قبال محکومی که ممکن است در شرایط غیرانسانی و تحقیرآمیز قرار گیرد، منکر شد. وقتی این دولت، پس از انتقال، امکان تجدیدنظر و حتی عفو و آزادی مشروط را همچنان دارا می‌باشد پس این فرصت نظارتی هم زمینه‌ساز مسؤلیت آن دولت در قبال نقض حقوق محکوم انتقالی توسط دولت اجرا کننده می‌تواند باشد. حتی به نظر می‌آید دولت انتقال‌دهنده تا آنجا مسؤلیت دارد که در صورت تذکر به شرایط موجود زندانی و عدم تغییر وضعیت محکوم انتقالی، باید اقدامات قضایی در راستای حفظ حقوق انسانی و کرامت وی به عمل آورد.

اما چالش مهمی که در رویه اجرای احکام در انتقال محکومان وجود دارد این است که اکثر کشورهای انتقال‌دهنده تمایلی به پیگیری وضعیت فرد منتقل شده در کشور اجرا کننده ندارند. هم به لحاظ عدم ارتباط تابعیتی و حمایت‌های دیپلماتیک و هم به این دلیل که پس از انتقال، اجرای حکم

^{۶۳} بند ۳ ماده ۱۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی: نظام زندان‌ها متضمن رفتاری با محکومان خواهد بود که

هدف اساسی آن اصلاح و اعاده حیثیت اجتماعی زندانیان باشد.

64. Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, UN, (1984), Article 3.

بیشتر به یک موضوع داخلی تبدیل می‌شود که رعایت استانداردها و حقوق محکوم انتقالی هم توسط کشور متبوعش به‌عنوان یک فرض در نظر گرفته می‌شود.

۴-۸- حق بر زندگی خانوادگی^{۶۵}

یکی از موضوعات اساسی در سیستم زندان‌ها با هدف اخذ نتیجه مناسب و بازدارنده از کیفر حبس، حفظ تماس‌های خانوادگی فرد محکوم است. نگهداری فرد زندانی در کشوری دیگر حتی با فرض استفاده از آزادی مشروط و تعلیق مجازات و امثالهم نمی‌تواند آن‌گونه که از نظام مجازات حبس انتظار می‌رود، به بازتوانی اجتماعی محکوم بینجامد. لذا یکی از نکات مؤثر در امر اصلاح که در زمان ارزیابی متناسب بودن حکم صادره باید در نظر داشت، میزان احترام به حق زندگی خانوادگی محکوم است.^{۶۶} حق بر زندگی خانوادگی حقی مدنی و اجتماعی است که دولت‌ها تکالیف سلبی و ایجابی در رعایت و حمایت آن دارند. اصول و مقررات حاکم بر این حق، غالباً از حقوق فردی هر یک از اعضای خانواده و در موارد خاصی نیز از خانواده به‌عنوان یک نهاد در مقابل مداخلات دولت و دیگران حمایت و در چهارچوب نسل دوم حقوق بشر نیز به بقای خانواده کمک می‌کند.^{۶۷}

حق زندگی خانوادگی حقی مطلق برای محکوم محسوب نمی‌شود و در صورت احتمال سوءاستفاده محکوم از آن، قابلیت اجرایی نخواهد داشت. مثل اینکه فردی با استفاده از این حق به کشور خود منتقل و سپس بدون اهمیت دادن به خانواده با استفاده از قوانین داخلی دولت اجرا کننده خیلی زودتر از موعد آزاد و مجدد به کشور محکوم‌کننده برگردد. در چنین مواردی این حق با محدودیت اجرا مواجه می‌شود اما به‌رحال این مثال از موارد نادر محسوب می‌شود و نمی‌تواند جایگاه واقعی این حق بشری را مخدوش کند.^{۶۸}

حق بر زندگی خانوادگی که در برخی اسناد بین‌المللی نیز مورد اشاره قرار گرفته^{۶۹}، حقوقی همچون حق ازدواج و حق ملاقات‌های زندانی با خانواده‌اش را شامل می‌شود؛ اما نکته مهم اینجاست که عدم انتقال محکوم خارجی بدون دلیل، می‌تواند نقض چنین حقی را به دنبال داشته باشد. در مواردی هم که از طرف محکوم تقاضای انتقال به کشورش مطرح است، اما دولت انتقال دهنده می‌داند که با انتقال محکوم حکم مجازات وی به شدت کاهش می‌یابد، چون حق بر زندگی خانوادگی محکوم و حتی اعضای خانواده وی مطرح است، انجام موضوع انتقال با نگاه حمایتی در دستور کار قرار می‌گیرد، زیرا این حق نسبت به بقیه امور از اولویت برخوردار است.^{۷۰}

65. The Right to Family Life

66. J. D. Mujuzi, "Transferring Sentenced Persons (offenders) to the United Kingdom: Highlighting Some of The Human Rights Issues Courts Have Had to Deal With", *State Practice & International Law Journal* 1(2014): 88- 89.

۶۷ ماهر و غدیری، «حق بر زندگی خانوادگی از منظر حقوق بشر» (رساله دکتر، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۳)،

۶

68. Susan Easton, *Prisoners` Rights : Principles and Practice* (New York: Routledge, 2011), 157.

۶۹ همچون ماده ۲۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶) و ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (۱۹۵۰).
70. Mujuzi, *Ibid*, 82.

نتیجه‌گیری

تحولات کمتر از یک قرن اخیر در زمینه توجه جامعه جهانی به مقوله حقوق بشر به سرعت قواعد و مقررات انتقال محکومان را نیز تحت تأثیر قرار داده به گونه‌ای که ابتدا کرامت و حقوق محکوم و سپس فرآیند انجام انتقال مورد لحاظ قرار می‌گیرد. آنچه مهم است انسان‌گرایی در قواعد حقوق بین‌الملل و در بحث ما توجه به حقوق افراد در موضوع اجرای انتقال بین‌المللی محکومان به نحو قابل توجهی در حال گسترش است و رسوخ ادبیات حقوق بشری در این زمینه با توجه به اینکه در انتقال از ادامه کیفر سالب آزادی سخن می‌گوییم بسیار بیشتر از بخش‌های دیگر همکاری‌های قضایی بین‌المللی خودنمایی می‌کند.

به‌هر حال اجرای مفاد توافقات بین‌المللی و دوجانبه همان گونه که در ماده ۲۶ کنوانسیون حقوق معاهدات وین ۱۹۶۹ نیز مورد تأکید قرار گرفته باید با حسن نیت و حفظ حقوق بشر انجام گیرد؛ اما در معاهدات و توافقات مربوط به انتقال محکومان با توجه به شرایط خاص آن اسناد باید «در نهایت حسن نیت»^{۷۱} عملیاتی و اجرایی شوند.^{۷۲}

آنچه از حقوق بشر در روند انتقال بین‌المللی محکومان بیشتر انتظار است، موضوع آموزش حقوق بشر به مجریان امر انتقال در کشورها است تا با توجه به موازین و مقررات حقوق بشری در زمان انتقال محکومان خارجی استانداردهای حقوق بشر را نیز مدنظر قرار دهند؛ بنابراین دولت‌ها مجاز نیستند فرد محکوم خارجی را در صورتی که حقوق و کرامت انسانی وی مخدوش می‌شود و یا حتی به احتمال قابل توجهی حقوق وی مخدوش خواهد شد، منتقل کنند حتی اگر در این زمینه تکلیف به همکاری داشته باشند.^{۷۳}

به‌هر حال قوانین و مقررات انتقال بین‌المللی محکومان به گونه‌ای باید اجرا شود که احترام به حقوق بشر و کرامت زندانی حفظ شده و در صورتی که مجازات وی غیرانسانی و نامتناسب باشد و یا احتمال برخورد تحقیرآمیز و شکنجه و یا هرگونه تهدید نقض حقوق بشری وجود داشته باشد، موضوع همکاری‌های قضایی بین‌المللی تحت‌الشعاع حقوق بشر قرار گیرد. احکام دادگاه‌ها نیز نشان می‌دهد که محاکم به طور فزاینده‌ای به اجرای حقوق بشر در پذیرش احکام و اجرای آنها توجه دارند. به‌نظر می‌آید این مناسبات در آیین دادرسی کیفری فراملی که از موضوعات جدید حقوق کیفری است و ضرورت آن نیز مورد تأکید اتحادیه اروپا قرار گرفته،^{۷۴} از اهمیت و کاربردی بسیار بالا برخوردار باشد. بنابراین رویکردی که امروزه حقوق بشر به متون قراردادهای و توافقات بین‌المللی انتقال محکومان داده چنین است که مسائل حقوق بشر چه به صورت صریح و یا ضمنی به آرامی ولی ریشه‌دار در حال رسوخ به انتقال محکومان است و هر توافقی بین کشورها به معنای مجاز بودن اجرای هر حکمی نیست. لذا ضمن تأکید بر انجام اصلاحات قضایی، تطبیق آن با موازین و مقررات حقوق بشر و حفظ و رعایت کرامت انسانی محکوم در اولویت اجرا قرار می‌گیرد.

71. Utmost Good Faith

72. Gaetano, op.cit.

73. Handbook on The International Transfer of Sentenced Persons, op.cit., 10.

۷۴. پرادل، پیشین، ۲۱.

فهرست منابع

- (الف) منابع فارسی
- اردبیلی، محمد علی و راضیه بختیار نصر آبادی. «انتقال محکومین به حبس: از شرایط تا خلاها و راهکارها». فصلنامه علمی دیدگاه‌های حقوقی و قضایی ۹۲(۱۳۹۹): ۲۰-۱.
- اسداله زاده، علی. «نقد مفهوم «جهان‌شمولی حقوق بشر» با تکیه بر اعلامیه جهانی حقوق بشر»، اندیشه‌های حقوق عمومی ۲(۱۳۹۶): ۷-۲۰.
- الهیان، امیر، مجتبی الهیان و محمدابراهیم الهیان. «شناسایی احکام کیفری خارجی و اجرای آن در نظام حقوق اسلام و قوانین موضوعه ایران». مجله فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه تهران ۱(۱۳۹۷): ۲۷-۴۸.
- آبانگاه، محمدعلی، محمدعلی مهدوی ثابت، محمد آشوری و محمدعلی اردبیلی. «تأثیر متقابل آرای دادگاه‌های کیفری ملی و محاکم کیفری بین‌المللی در پرتو قاعده منع محاکمه و مجازات مجدد». فصلنامه مطالعات حقوق عمومی ۳(۱۳۹۸): ۸۰۱-۸۲۱.
- آشوری، محمد. آیین دادرسی کیفری، جلد دوم. چاپ سیزدهم. تهران: سمت، ۱۳۹۸.
- پرادل، ژان، گرت کورستنز و فرملن گرت. حقوق کیفری شورای اروپا. ترجمه محمد آشوری. تهران، خرسندی، ۱۳۹۳.
- خالقی علی. «انتقال محکومان: تحولی بزرگ در شناسایی اعتبار احکام کیفری خارجی در ایران». مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران ۶۴(۱۳۸۳): ۱۵-۳۵.
- دلخوش، علیرضا. مقابله با جرایم بین‌المللی: تعهد دولت‌ها به همکاری. چاپ اول. تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۰.
- سلطانی، فخرالدین، جمیل حسین پور و هادی کرامتی معز. «جایگاه و آثار انتقال محکومان در حقوق داخلی و اسناد بین‌المللی»، مجله تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل ۳۷(۱۳۹۶): ۱۴۸-۱۸۲.
- شکفته گوهری، معصومه و مجتبی جانی پور اسکلی. «قاعده مجرمیت متقابل در حقوق جزای بین‌الملل ایران». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۰(۱۳۹۶): ۵-۴۱.
- غدیری، ماهرو. «حق بر زندگی خانوادگی از منظر حقوق بشر». رساله دکترا، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۳.
- مرادی، قاسم. «اصول حاکم بر روند دادرسی عادلانه». فصلنامه جستارهای حقوق عمومی ۴(۱۳۹۷): ۳۱-۴۳.
- مقصودی، رضا. «تأثیر قواعد حقوق بشر بر حقوق بین‌الملل خصوصی در پرتو آرای دادگاه اروپایی حقوق بشر». فصلنامه پژوهش حقوق عمومی ۴۹(۱۳۹۴): ۱۳۳-۱۵۴.
- میرمحمد صادقی، حسین. «لزوم رعایت حقوق بنیادین بشر به عنوان قاعده آمره بین‌المللی». فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی ۳۴-۳۵(۱۳۸۴): ۱۵۲-۱۵۷.
- وکیل، امیر ساعد. «تعهد دولت‌ها به ترغیب و تضمین رعایت حقوق بنیادین بشر توسط دیگر دولت‌ها». رساله دکترا، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۸.

- Bassiounie, M.cherif, *International Criminal Law: Multilateral And Bilateral Enforcement Mechanisms*, (Leidn: Brill, 2008), 3rd Ed., vol 2.
- Bhui Hindpal Singh. *Going The Distance: Developing Effective Policy and Practice with Foreign National Prisoners*. London: prison Reform Trust, 2004.
- Criminal Justice Handbook Series. *Handbook on The International Transfer of Sentenced Persons*. Vienna: United Nation office on Drugs and Crime, 2012.
- De Wree Eveline, Tom Vander Beken and Gert Vermeulen. "The Transfer of Sentenced in Europe: Much Ado about Reintegration". *Punishment & Society* 2009(11): 111 -128.
- Easton, Susan, *Prisoners` Rights: Principles and Practice*. 1st Ed. New York: Routledge, 2011.
- Mujuzi, J.D. "Analysing the Agreements (Treaties) on the Transfer of Sentenced Persons (Offenders/Prisoners) between the United Kingdom and Asian, African and Latin American Countries, *European Journal of Crime*". *Criminal Law and Criminal Justice* 4(2012): 382.
- Mujuzi, J.D. "Analysing the Human Rights Issues Relating to The Transfer of Sentenced Persons Between Hong Kong And Other Countries". *The Chinese Journal of Comparative Law* 2(2013): 335-364.
- Mujuzi, J. D. The Conditional Early Release of Offenders Transferred from the Special Court for Sierra Leone to Serve Their Sentences in Designated States: Some Observations and Recommendations: *African Yearbook on International Humanitarian Law*. 2014. 154-170.
- Mujuzi, J.D. "Transferring sentenced persons (offenders) to the United Kingdom: Highlighting some of the human rights issues courts have had to deal with". *State Practice & International Law Journal* 1(2014): 73-96.
- Plachta Michael, Human Rights Aspects Of The Prisoner Transfer In a Comparative Perspective, *Louisiana a Law Review*, vol 53, No 4, 1993, 1043-1089.
- Vincent A De Gaetano. "The Convention on the Transfer of Sentenced Persons as reflected in the case-law of the European Convention on Human Rights.". *European Committee on Crime Problems*, Strasbourg, 2013/11/27.

Documents and Cases

- *Committee of Ministers of the Council of Europe*, Concerning Information About The Convention on The Transfer of Sentenced Persons, Recommendation No: R(84)11, (1984).
- Commonwealth Scheme for the Transfer of Convicted Offenders, Harare, (1986).
- Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, UN, (1984).
- Drozd and Janousek V. France and Spain, *European Court of Human Rights*, (1992).
- European convention for the Protection of Human Rights and Fundamental freedoms,

Protocol No.7, Strasbourg, (1984).

- European convention for the Protection of Human Rights and Fundamental freedoms, Rome, (1950).
- European Convention on the International Validity of Criminal Judgment, (1971).
- European Convention on the Transfer of Sentenced Persons, Strasbourg, (1983).
- Franz Fischer V. Austria, European Court of Human Rights, 2001.
- Human Rights Committee, General Comment, 13, (1984).
- Human Rights Committee, General Comment, 21, (1992).
- Human Rights Committee, General Comment, 31, (2004).
- Inter-American Convention on Serving Criminal Sentences Abroad, Nicaragua, (1993).
- Mckinnon V. Government of the United State of America and another, United Kingdom House of Lord, (2008).
- Mihalache V. Romania, European Court of Human Rights, 2019.
- Model Agreement on the Transfer of Foreign Prisoners and Recommendations on the Treatment of Foreign Prisoners, Milan, (1985).
- Plepi and Miaftoni Zeka V. Albania and Greece, European Court of Human Rights, (2010).
- Protocol Amending the Additional Protocol to the Convention on the Transfer of Sentenced Persons, Strasbourg, (2017).
- Samantha Orobator V. Governor of HMP Holloway and Secretary of State for Justice, England and Wales High Court, (2010).
- United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, Resolution adopted by the General Assembly, No 67/187, 28 March 2013.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی